

**MAKTAB O'QUVCHILARIDA MUTOLAA
MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA
KUTUBXONACHI, OTA-ONA VA O'QITUVCHILAR
HAMKORLIGI**

Sulaymonova Shoiria Riskulovna

**Jizzax viloyat Arnasoy tuman Axborot-kutubxona
markazi axborot-bibliografiya xizmat rahbari**

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktab o'quvchilarida mutolaa madaniyatini shakllantirish o'quvchilarda kitobga bo'lgan qiziqishini oshirish oilaviy kitobxonlik haqida fikr yuritilgan.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы формирования культуры чтения у школьников, повышения интереса к книгам у учащихся, семейного чтения.

Abstract: This article discusses the issues of forming a reading culture among schoolchildren, increasing interest in books among students, and family reading.

Kalit so'z: kutubxona kitob, oilaviy kitobxonlik, kitobga qiziqish, mutolaa madaniyatini shakllantirish.

Ключевые слова: Библиотечная книга, семейное чтение, интерес к книге, формирование культуры чтения.

Keywords: Library book, family reading, interest in books, formation of reading culture.

Kutubxona - bu o'rganishga tayyor bo'lgan barcha odamlarni birlashtiradigan platforma. Bunda yoshlar va maktab o'quvchilarida kitob mutolaa qilish qobiliyatini

shakllantirishda o'qituvchi, kutubxonachi va ota-onalar muhim rol o'ynaydi. Bu o'quvchilarning bilimini oshirish va kengaytirishga ham yordam beradi. XXI asr texnika rivojlangan bir davrda, o'quvchilarning kitob mutolaa qilish madaniyatini rivojlantirish hozirgi kundagi dolzarb muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Ho'sh, hozirgi kunda nega o'quvchilarda kitob mutolaasi juda kam? Buning bir necha sabablari bor. Buning sabablaridan biri odamlarning bo'sh vaqtlari uchun kitob mutolaasiga raqobatdosh bo'ladigan striming xizmatlari hamda ijtimoiy tarmoq chatlari kabi raqamli ko'ngilochar variantlarning ko'payishidir. Albatta, bu jarayon kelajagimiz bo'lgan yosh avlodga o'z ta'sirini ko'rsatmay qolmaydi. Misol uchun, uyda bo'sh vaqtini o'tkazayotgan kattalar farzandlariga namuna bo'lishadi. Ya'ni ular kitob o'qishsa, farzandlar ham ularga taqlid qilishadi. Ota-onalarining ijtimoiy tarmoqda vaqtini o'tkazganini yoki striming (jonli efir)da muloqot qilayotganini ko'rgan farzandlar o'zlarini e'tiborsiz qolayotganini his qilishadi va albatta ularda kitob mutolaasi o'rnini gadgetlar egallaydi. Bundan tashqari, turmush tarzi, ish tartibi va ta'lim ustuvorliklaridagi o'zgarishlar ham rol o'ynashi mumkin. Shunga qaramay, shuni ta'kidlash kerakki, ko'pchilik hali ham kitob o'qishni qadrlaydi va zavqlanadi, nashriyot sanoati esa rivojlanishda davom etmoqda.

Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 13 sentyabrdagi "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kutubxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida" PQ 3271-sonli qarori ham o'quvchilarda mutolaa madaniyatini shakllantirish qanchalik muhim ekanligini ko'rsatadi.^[1]

Bunda kutubxonachi, ota-onalar va o'qituvchilarning hamkorligi va ularning vazifalarini belgilab olishimiz zarur.

Har birimiz, qaysi kasb egasi bo'lmaylik, qaysi sohada ishlamaylik imkon va sharoitimizdan kelib chiqib, kitob bilan muayyan darajada muloqotda bo'lamiz.

Darhaqiqat, kitob insonni yerdan ko'kka ko'taruvchi, uning ma'naviy quvvatini oshiruvchi buyuk kuchdir. U insoniyatning tarixiy xotirasi, ma'naviy-ma'rifiy olami, ilmiy zaminini mustahkamlovchi, kelajakni yorqin ko'rsatib borishga qodir mash'ala hisoblanadi. Albatta, kitob bu – ziyo, uni tarqatuvchisi esa bu kutubxonachidir. Ular kutubxona ma'lumotlar bazasini tashkil qiladi. Odamlarga materiallar va resurslarni topishga yordam beradi. Ularning mas'uliyati ular ishlaydigan kutubxonaga qarab farq qilishi mumkin. Masalan, yirik kutubxonalarda kutubxonachilar odatda ma'muriyat, IT boshqaruvi yoki bolalar kutubxonasi kabi ma'lum bir sohaga ixtisoslashgan bo'ladi. Bunda biz jamoat va maktab kutubxona kutubxonchilariga katta ma'suliyat yuklagan holda maktab o'quvchilarida mutolaa madaniyatini shakllantirishda o'qituvchi va ota-onalar bilan to'g'ridan-to'g'ri muloqotda maqsadni belgilab olish zarur. Kutubxonachi buning uchun hafta kunlarini o'quvchilar sinfi va yoshiga doir qiziqarli viktorina hamda loyihalar bilan boyitadi. Ishlab chiqilgan rejali loyihalar ota-onalar va o'qituvchilar bilan hamkorlikda o'quv muassasalarida joriy qilinadi. Masalan, “Otam, onam, kitob, men: birgalikda – kitob oilasi” loyihasi oilada kitobxonlikni targ'ib qilish maqsadida, kutubxona va joylarda yoshlarga ota-onasi uchun kitob olishi tavsiya qilinadi yoki aksincha yoshi kattalar uchun farzandi va turmush o'rtog'iga kitob olishi tavsiya qilinadi. Kitob o'qishga ma'lum bir muddat kerak bo'lishi sababli bunday loyihalarni haftada bir marta o'tkazish maqsadga muvofiqdir. Haftaning boshqa kuniga kitob o'qish viktorinalarini tashkil qiladi va ularni rag'batlantirib boradi hamda hafta yakuni bo'yicha ota-onalar va o'qituvchilar ishtirokida faol o'quvchilarni yutuqli sovrinlar bilan mukofatlaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023- yil 21- dekabrda PQ-401-son qarori asosida 2024 yil davomida chora tadbirlar rejasi asosida oilalarda kitobxonlik madaniyatini yuksaltirish maqsadida “ Kitobxonlik oiladan boshlanadi, kitobxon ona - kitobxon bola” g'oyasi va Kitobxon onalar kuni Oila va xotin –

qizlar qo'mitasi, Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi, O'zbekiston Milliy kutubxonasi, O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi, yoshlar siyosati va sport vazirligi bilan hamkorlikda har oyda O'zbekiston Milliy kutubxonasi va viloyat shahar, tuman axborot kutubxona markazlari va mahallalarida yuqori saviyada tashkil qilinib kelinmoqda.^[2]

Oilaviy kitobxonlik faoliyati Tarbiyaning barcha mezon va unsurlari, avvalo, oilada shakllantirilganidek, kitobxonlik madaniyatini tarbiyalashda ham oilaning o'rnini nihoyatda kattadir. Shu boisdan, ota-onalar farzandlariga kitob o'qisa, bolalar kitobxon bo'lishadi. Ota-onaning ma'naviy darajasi, axloqiy qarashlari bevosita farzandga ham ko'chib o'tadi, farzandlar shaxsiyatida aks-sado beradi. Binobarin, kitobxonlik, badiiy adabiyotga muhabbat hamda inson ma'naviy tafakkurini tarbiyalaydi. Darhaqiqat, ulug' ma'rifatparvar Abdulla Avloniy aytganidek: "Tarbiya biz uchun yo hayot - yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir".

O'zbek oilalarida kitobga muhabbat, kitobni asrab avaylab saqlash va kitobxonlik qadimiy an'analardan bo'lib, xalqimiz ma'naviy kamolotida muhim o'rin tutib kelayotir. Kitobxonlik –ma'naviy komillik asoslaridan sanaladi.^[3:165] Zero, kitobxonlik- mehnatdir, inson ma'naviyatini yuksaltiradigan, aqliy mehnat sifatida katta qunt va diqqatni, sabr va bardoshni talab etadi, inson shuurini mushohadaga va mulohaza yuritish iqtidorini shakllantiradi, fikrni charxlaydi, teranlashtiradi. Tabiiyki, oilaviy kitobxonlikka tashabbus hamisha kattalar tarafida bo'ladi. Bunda bobolar va buvilar bolalarga ertaklar aytib berishi yoki ota – onalarning kitobxonligi ayricha ahamiyat kasb etadi. Rus adibi A.S. Pushkin iste'dodining kurtak ochishida buvisi Arina Radionovna nechog'lik katta rol o'ynagan bo'lsa, bolalik kunlarida, uyqusiz tunlarida buvisi so'ylab bergan ertaklar Hamid Olimjonda shoirlik iste'dodining uyg'onishida shu qadar katta rol o'ynaganini inkor etib bo'lmas haqiqatdir.^[3:174]

Ha, ota-bobolarimiz kitobni shu qadar ulug' muhabbat bilan o'qigan, asrab –avaylagan, unga chinakam ixlos qo'yib qo'ygan kitobdagi so'zni muqaddas bilib e'tiqodini, iymonini mustahkamlagan kitobning mo'jizaviy qudratiga ishonib amal qilib yashagan. Shu tariqa kitobsevarlik ota –bobolarimizning qon –qoniga singigan, savodi bor yoki yo'qligidan qat'iy nazar, kitobni qo'lga olgan zahoti uni ko'zlariga surtib tavof etgan.^[3:175] Shunday ekan kitob mutolaa madaniyatini shakllantirishda oila nafaqat muhim balki asosiy ildiz sifatida qarashimiz lozim.

Oilaviy kutubxonlik madaniyatiga ega bo'lish uchun quyidagi tavsiyalarni e'tiborga olish nazarda tutiladi:

Ular o'qishni xohlagan narsani tanlashiga imkon bering;

- Yoshga mos kitoblarni tanlang;

- Faqat yotishdan oldin emas, balki har kuni ularga kitob o'qib bering, shunda ularning kitob o'qish hayotning bir qismi ekanligiga munosabatini rivojlantirasiz;

- Ularni oldida ko'proq bosma ya'ni haqiqiy kitoblarni o'qing;

- Kitoblar har doim, hamma xonada mavjud bo'lsin. Badiiy, fantastik va hatto rasmiy kitoblar;

- **SIZ O'QING!** Bir necha bo'sh daqiqalaringiz bo'lsa, birinchi variant sifatida o'zingizni telefon yoki televizor pultini ko'tarmaslikka majburlang. Buning o'rniga kitob yoki jurnalga murojaat qiling. Agar siz hech bo'lmaganda o'zingiz xohlagancha o'qimasangiz, ular buni ko'rishadi va siz qilgan boshqa hech narsa muhim emas.

- Doimiy ravishda kutubxonaga borib turing. Kitob aksiya va tanlovlarida ishtirok eting. Bolalar o'z kitoblarini tanlash uchun yetarlicha ulg'ayganlarida, ularga kutubxona kartasini oling va har hafta yangi kitob olish quvonchini his qilishlariga imkon bering. O'zingizga ham yangi kitob oling;^[5]

O'rta yoshli kitobxon farzand uchun esa unga tengdosh qahramonlar taqdiri aks etgan, hayotiy, xayoliy-fantastik voqealar tasvirlangan, ko'ngil kechinmalari jonlantirilgan asarlarni tavsiya qilinadi. Misol uchun Xudoyberdi To'xtaboyevning "Sariq devni minib", "Sariq devning o'limi", Hojiakbar Shayxovning "Rene jumbog'i", Jozef Redrayd Kiplingni "Maugli", Joan Roulingni "Garri Potter" Jonatan Sviftning "Gulliverining sayohatlari", Mark Tvenning "Tom Soyerning sarguzashtlari" kabi sarguzasht kitoblar o'quvchilarni o'ziga jalb qiladi hamda kitob mutolaasiga qiziqishi yanada ortib boradi.

Farzandlarning o'qish darajasi va tinglash darajasi boshqacha ekanligini hech qachon unutmasligimiz zarur. Ilg'or kitoblarni o'qiyotganimizda, hikoyalarga muhabbat uyg'otamiz, yangi lug'at bilan tanishamiz va bolalarni umrbod kitobxonlarga aylantiradigan motivatsiyani shakllantirib boramiz va oilada farzandlarimizda kitob mutolaasiga bo'lgan qiziqish ortib boradi.

Har bir oilalarda kattami kichikmi shaxsiy kutubxonalar mavjud, bu hol albatta qoniqarli holat. Shaxsiy kutubxonalarni tashkil qilishda biz kattalar ota –onalar, bobo-buvilar yosh avlodga namuna sifatida oiladagi har bir farzandning tug'ilgan kunida yoki maktabda tanlovlarda erishgan yutuqlarida ularni rag'batlantirgan holda o'zlarining sevimli kitoblarini sovg'a qilishimiz kerak.

Shaxsiy kutubxonada o'zbek adabiyotimizning durdona asarlaridan Xudoyberdi To'xtaboyevning "Sariq devni minib", "Besh bolalai yigitcha", "Sariq devni o'limi", O'tkir Xoshimovning "Dunyoning ishlari", "Daftar hoshiyasidagi bitiklar", "Ikki eshik orasi", Abdulla Qodriyning "O'tgan kunlar", "Mehrobdan chayon", Cho'lponning "Kecha va Kunduz", Abdulla Qahhorning "Sinchalak", Tohir Malikning "Shaytanat", "Tafakkur gulshani", Muhammad Yusuf, Xalima Xudoyberdiyeva, Zulfiya, Erkin Voxidov, Abdulla Oripov, To'ra Sulaymonlarning sheri to'plamlari har bir o'zbek xanodonlarining shaxsiy kutubxonasining javonlaridan va ko'ngillaridan joy olgan sevimli adiblarimizning kitoblaridir.^[4:360]

Dunyodagi har qaysi iqtisodiy rivojlangan davlat borki, aholisi kitob mutolaasi bo'yicha yetakchi o'rinlarni egallab turadi. Misol uchun, Mamlakatlar bo'yicha yiliga o'rtacha o'qiladigan kitoblar haqidagi ko'pchilik hisobotlar, o'qishga sarflangan vaqtni ko'rsatadi. Birinchi beshlikdan Hindiston, Tailand, Xitoy, Filippin va Misr joy olgan.^[6] Albatta, iqtisodiy o'sish uchun aholi savodxonligi muhim rol o'ynaydi va bu esa kitob mutolaasiga borib taqaladi. Davlatimiz tomonidan kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini shakllantirishga doir bir qancha ishlar amalga oshirilmoqda va buning uchun ota-onalar, kutubxonachilar va o'qituvchilar hamkorligi o'ta muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 13 sentyabrdagi "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida" PQ 3271-sonli qarori;
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023- yil 21- dekabrdagi PQ-401-son qarori
3. O.Safarov, M.Maxmudov, Oila ma'naviyati. Toshkent "MA'NAVIYAT" 2009, 248 b.
4. D.G'aniyeva. Ta'lim tizimidagi axborot-kutubxona jarayonlarini axborotlashtirishni tashkil etish boshqarish, "Yangi asr avlodi" Toshkent 2013 380 b.
5. <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/average-books-read-per-year-by-country>
6. <https://www.educationworld.com/teachers/7-tips-encourage-your-students-read>